

Європейської спільноти.

Водночас, якщо говорити про розширення прав громадян з урахуванням проблем державного правосуддя та рівня конфліктної напруженості, інтеграція медіації в українську правову систему є важливим завданням не лише для інститутів громадянського суспільства, але й для держави.

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради*, 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top>.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Кирило СТЕПАНЕНКО

доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Право на доступ до правосуддя, яке є на сьогодні одним із фундаментальних прав людини, що визнається на міжнародному рівні, отримало загальне визнання у другій половині ХХ ст. Передумовою до міжнародно-правового закріплення права на доступ до правосуддя стало реформування законодавчої практики держав у зв'язку із розвитком у 50-ті – 80-ті рр. ХХ ст. правової і соціальної держави. У результаті гарантії доступу до правосуддя стали знаходити відображення в укладених державами міжнародних договорах, зокрема Конвенції про статус біженців 1951 р. і Конвенції про статус апатридів 1954 р. Договори закріпили рівність біженців і апатридів з громадянами приймаючої їхньої держави щодо доступу до суду, звернення до юридичної допомоги та звільнення від судових витрат.

Характерно становлення права на доступ до правосуддя на регіональному рівні. Так, Європейська конвенція про установлення 1955 р. гарантувала громадянам однієї держави-учасниці Ради Європи на території іншої держави-учасниці нарівні з громадянами останньої не тільки право на доступ до суду, а й право на доступ до адміністративних органів. Окремо передбачалося право на рівних умовах користуватися послугами будь-якої особи, допущеної відповідно до місцевого законодавства до здійснення адвокатської діяльності (в тому числі безкоштовно), і заборону вимагати заставу з метою забезпечення оплати судових витрат на підставі іноземного походження людини. Схожі зобов'язання містяться в Європейській конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р.

Вирішальним кроком в розвитку міжнародно-правового регулювання права на доступ до правосуддя стало тлумачення ЄСПЛ положень ЄКПЛ в рішенні по справі *Golder v. The UK* у 1975 р. У зазначеному рішенні ЄСПЛ визнав, що право на доступ до суду, прямо не передбачене ЄКПЛ, має безпосередньо впливати з положень, мети зазначеної конвенції та загальних принципів права [1]. В основі права на доступ до суду ЄСПЛ вказав два принципи: принцип, відповідно до якого громадянський позов підлягає розгляду судом, як загальновизнаний принцип права, і принцип заборони відмови в правосудді як загальновизнаний принцип міжнародного права. Ухвалення Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя 1980 р. (учасниками якої є в основному держави-члени Ради Європи) і рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя закріпило право на доступ до правосуддя в праві Ради Європи. Згодом інші регіональні і універсальні органи з прав людини у своїй практиці також встановили, що право на доступ до правосуддя впливає з положень основних міжнародних договорів з прав людини, не дивлячись на відсутність прямої на те вказівки.

Право на доступ до правосуддя також закріплено у двох універсальних міжнародних договорах: Орхуської конвенції і Конвенції про права інвалідів 2006 р. У зазначених конвенціях концепція права доступу до правосуддя отримала свій розвиток. Так, ст. 9 Орхуської конвенції визначила в якості суб'єкта звернення будь-яку особу, яка вважає, що її право на доступ до

інформації порушено, а також представників громадськості, які проявляють достатню зацікавленість або які вважають, що мало місце порушення того чи іншого права, не обмежуючись прямою жертвою правопорушення [2]. Крім того, п. 5 ст. 9 зазначеної конвенції покладає на державу зобов'язання розглядати не тільки фінансові, а й інші перешкоди при забезпеченні доступу до правосуддя. Ст. 13 Конвенції з прав інвалідів 2006 року, в свою чергу, встановила зобов'язання держав-учасників забезпечувати інвалідам нарівні з іншими ефективний доступ до правосуддя відносно усіх учасників юридичного процесу, як прямих, так і непрямих. Таке зобов'язання поширюється на будь-які стадії юридичного процесу.

Крім того, наприклад, Конвенція ООН про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків 1997 року в ст. 32 закріпила зобов'язання держав не допускати дискримінації за ознакою громадянства або місця проживання, або місця заподіяння шкоди при наданні таким особам відповідно до своєї правової системи доступу до судових або інших процедур [3]. Прийнята 16 грудня 2005 № 60/147 Резолюція Генеральної Асамблеї ООН зауважує, що держави, якщо вони ще не зробили цього, повинні, згідно з вимогами міжнародного права, забезпечити відповідність свого національного законодавства їх міжнародно-правовим зобов'язанням, включаючи зобов'язання щодо забезпечення права на доступ до правосуддя [4].

На підставі викладеного можемо констатувати, що міжнародно-правові стандарти функціонування правосуддя переважно створюються на підставі позитивного досвіду національних правових систем. Починаючи з 1948 року, право на правосуддя знайшло своє відбиття в міжнародно-правових актах про права людини, які здебільшого акцентують увагу на проблемі справедливого судового розгляду, одному з основних елементів права на правосуддя. Однак право на доступ до правосуддя отримало загальне визнання лише у другій половині ХХ ст. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 2005 № 60/147 «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» має велике значення для сучасного етапу розвитку міжнародно-правового регулювання доступу до правосуддя. Вона пропонує широке трактування права на доступ до правосуддя, що включає в себе: необхідність надання різного роду допомоги жертвам правопорушень, розвиток права на колективні позови і право на доступ до судових та інших органів правового захисту. Окрім цього, право на доступ до правосуддя відповідно до зазначеної резолюції означає право на використання всіх наявних і належних міжнародних процедур.

---

1. Golder v. The UK, Judgment of the ECHR, 21 February 1975, §35, HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>.

2. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus, 25 June 1998). UN Treaty Collection. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/06/19980625%2008-35%20AM/Ch_XXVII_13p.pdf.

3. Конвенція про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків (прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 21 березня 1997 р. № 51/229). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_323#Text.

4. Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 2005 р. № 60/147. A/RES/60/147. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e53#Text.